

ABU'L-KASIM ES-SABBI UNTER DEM EINFLUSS MEVLANAS UND OMAR CHAJJAMS SOWIE DIE EIGENTÜMLICHKEITEN SEINER DICHTUNGEN

Inci KOÇAK

Abu'l-Kasim es-Sabbi wurde 1909 in Tavzar geboren und in manchen Staedten von Tunus aufgewachsen, weil sein Vater ein Beamter war. Der Tunisischer Dichter es-Sabbi hat sich intensive mit den Arbeiten an alten arabischen Gedichten beschaefigt. Als es-Sabbi im Jahre 1934 starb, war er ein berühmter romantischer Dichter. Er war auf dem Höhepunkt der Romantik in Tunus. Er hatte auch grössere Gesundheitsprobleme. Er war Herzkrank und von Todessehnsucht erfüllt. Der Tod seines Vaters beeinflusste seinen Charakter negativ. Deshalb war er immer sehr unzufrieden und pessimistisch. Er fragt sich selbst: "Woher kommen wir? Wohin gehen wir?"

In seinen Gedichten sind doch Wendungen der Sehnsucht nach entschwundenem Liebesglück es-Sabbi, glaubte wirklich daran, dass Liebe über alles wichtig sei. Er war unter dem Einfluss der alten arabischen Dichter besonders Abu'l-Ala al-Ma'arris und in gleicher Weise Mevlanas und des Ruba'idichter Omar Chajjam sowie Cubran Halil Cubrans. Er interessierte sich für Musik. Man kann sagen, dass er unter dem Einfluss Mevlanas auch über *ney* geschrieben hat.

MEVLANA VE ÖMER HAYYAM'IN EŞ-ŞABBİ'YE ETKİLERİ VE ŞİİRİNİN ÖZELLİKLERİ

İnci KOÇAK

20.Yüzyılın başlarında Tunus'ta şiir , eski geleneğini sürdürmekteydi. Bununla beraber, Şeyh Salim Bu Hacib, Muhammed es-Senusi gibi şairler yeni bir yol açarak, üslubu eski olmakla birlikte, konuları yeni şiirler yazmaya başladılar. Daha sonra Muhammed en-Nahli, el- Hadır et-Tunusi, sosyal konuları işlediler. 1879 Yılında doğan Salih b. es-Suveysi de sosyal konuları ele alan ilk şair olarak kabul edilmektedir. es-Suveysi, bu dönemde halkın duygularının tercümanı olmuştur. Şiirlerinde toplumu, düzelmeye ve bilime teşvik etmiştir (1).

Birinci Dünya Savaşı, sosyal ve siyasi şiirin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır.Bu dönemde, batıdaki edebi ekollerden birkaçı, özellikle Fransa'dan, Tunus edebiyatçılarına ulaşmıştır. Bunların içinde en önemli etkiyi *romantizm* yapmıştır(2).

Tunus'ta romantizmin en büyük temsilcisi sayılan Ebu'l-Kasım eş-Şabbi, 1909 yılında Tavzar kentinde dünyaya gelmiştir. Babasının, ülkenin çeşitli şehirlerinde kadı olarak görev yapması nedeniyle, o da hem toplum yaşamını tanıma hem de doğa güzelliklerini görme olanağını bulmuştur. Bütün bunlar, şairin duygu ve düşüncelerini etkilemiş ve şiirlerine yansımıştır. Oniki yaşlarındayken, ez-Zeytune Camii'nde öğrenim görmeye başlayan eş-Şabbi, ne kendisini ne de ez-Zeytune şeyhlerini memnun edebilmiştir. Buradan mezun olduktan sonra, Hukuk Fakültesi'ne giren şair, 1928 yılında babasının arzusu üzerine evlenmiştir. Mütsüz bir evliliği olan eş-Şabbi'nin yaşamındaki ikinci problem sevgiydi. Küçük yaşlardan beri sevdiği bir kızın ölümü, onu büyük bir karamsarlığa itmiştir. Babasının hastalanması ve ölümü üzerine çok sarsılmıştır. Bütün bunlara rağmen, 1930 yılında Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir(3). Kalp hastası olan eş-Şabbi'nin hastalık belirtileri 1929 yılında ortaya çıkmıştır. Zeynel Abidin es-Senusi'ye göre, 1934 yılında ölen eş-Şabbi'nin şiirlerinde görülen kötümserliğinin birinci derecedeki nedeni hastalığıydı (4).

Arapça olarak yazılmış eski, yeni birçok kitap okuyan şair, eski Arap edebiyatının etkisi altında kalmıştır. eş-Şabbi'nin Cahiliye çağı üslu-

bunda kasideler de yazdığı görülmektedir. Ayrıca, Emevi, Abbasi ve Endülüs dönemlerinin şairleriyle de ilgilenmiştir. Şair, bir kasidesinde el-Mütenebbi (ö.955)'nin bir mısraını aynen kullanmıştır (5):

"Hangi ömür bu, hangi yaşam? Nice yaşam vardır ki, ölüm onun yanında hafif kalır!"

Bir matematik ve astronomi bilgini, düşünür ve şair olan Ömer Hayyam (ö. 1123-1124)'ın rubailerinin etkisini, eş-Şabbi'nin şiirlerinde görmekteyiz. eş-Şabbi'nin "Ey Şiir" adlı şiirinde biçim bakımından olduğu gibi düşünce yönünden de Hayyam'ın rubailerinin izleri göze çarpmaktadır. eş-Şabbi'nin bu şiirinden birkaç dörtlükte bu yansımayı fark etmek mümkündür (6).

EY ŞİİR

*Ey şiir! Sen duyguların dilisin
Ve kederli ruhun feryadısın!
Ey şiir! Sen kalbin hıçkırığının
Ve garip aşığın yankısısın!*

*Ey şiir! Sen yaşamın dallarına
Asılmış gözyaşlarıydın!
Ey şiir! Sen evrenin yaralarından
Akan kansın!*

*Ey şiir! Kalbim - bildiğin gibi-
Mutsuz ve karanlıktır.
Orada mızrak yaraları var.
Kan damlıyor derinliklerinden.*

*Asık yüzlü yaşamın felaketleri
Onun dudaklarında dondu.
Böylece perişandır o! Zavallı kalplerin ağlayışları
Eritir onu!*

*Ölen umutlar arasında
Yanık yanık feryat eden, sürekli
Solan çiçekler arasında
Öten bülbül gibi.*

*Ona ne kadar çok öğüt verdim, unutup huzur bulsun diye
Ne çok teselli ettim!
Ama yüz çevirdi, sözüme kulak asmadı.
Böylece, bir yararım olmadı.*

*Ne çok söyledim: "Sabret ey kalp!
Hıçkirmaktan vazgeçmeyecek misin?
Yaşama sabrettiğin zaman
Yakıcı alevler dağılır."*

Hüseyin Daniş ve Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın, "Ruba'iyyat-ı Ömer Hayyam" adlı eserinde; "Ömer Hayyam'ın", Ebu'l-Ala el-Ma'arri (973-1058)'den etkilendiği belirtilmektedir (7). Örneğin Ömer Hayyam'ın şu dördlüğü buna örnek gösterilmiştir:

"Benden ve senden çok önce bu gündüz ve gece varmış; bu günler bir amaçla döner dururmuş. Ayağını yere hafif bas, zira bastığın toprak kimbilir hangi güzelin gözbebeğidir (8)."

Hüseyin Daniş ve Rıza Tevfik Bölükbaşı, bu dördlüğün, el-Ma'arri'nin şu dizelerini anımsattığını yazıyorlar (9):

"Adımını yavaş at! Çünkü ben yerin üst tabakasının sadece cesetlerden oluştuğunu sanıyorum."

(Uzun zamandan) beri gömülmüş kalmış insanlar üzerine nice ölümler defnedilmiştir. Birbirine zıt insan cesetlerinin ağızları, kalabalıktan dolayı alay edercesine açılmıştır."

Şair ve düşünür el-Ma'arri ile Ömer Hayyam, eş-Şabbi üzerinde etkili olmuşlardır. Yeni Arap edebiyatını da inceleyen eş-Şabbi'nin şiirlerinde özellikle *mehcerinin* (göçmen şairlerin) izleri görülmektedir. Bunların arasında Cubran Halil Cubran (1883-1931)'in eş-Şabbi üzerinde etkisi büyük olmuştur. Cubran, Amerika'ya göç etmiş şair ve yazarlardandır. Arap edebiyatına akıcı bir üslup getiren Cubran, 1908 yılında Paris'e gitmiş ve orada bulunduğu sürece ressam ve heykeltıraş Rodin'den dersler almıştır. Hıristiyan olan Cubran, tasavvuf konusuyla ve Budizm'le de ilgilenmiştir (10).

el-Ma'arri'nin "Lüzumiyyat"ını çok okuyan eş-Şabbi, bu açıdan Cubran Halil Cubran'a benzemektedir. Şair; " Biz neyiz? Yaşam nedir?

Ölüm nedir? Nereden geldik? Nereye gidiyoruz?" gibi sorulara yanıtlar aramış ve duygularını şiirlerine yansıtmıştır. Ömer Hayyam'ın şu dörtlüğünde de aynı sorular yer almaktadır:

*Hep bir çember , dolanıp durduğumuz!
Ne önümüz belli, ne sonumuz
Kim varsa bilen, çıksın söylesin:
Nerden geldik? Nereye gidiyoruz? (11).*

eş-Şabbi'nin "Karanlıkta Bir Kasırga" adlı şiiri onun bu duygularının bir bölümü ile ruhunu saran kötümserliğini , ölüme karşı duyduğu isyanı, dünyaya küskünlüğünü dile getirmektedir (12):

KARANLIKTA BİR KASIRGA

Günler avucumda olsaydı,
Onları rüzgara savurur atardım, kumlar gibi...
Ve derdim ki: "Ey rüzgar! Götür onları
Ve uzak dağlara dağıt!
Daha doğrusu ölüm yollarına at!
Öyle bir aleme saç ki, orada ışık ve gölge titreşip, raksetmesin..."

Bu varlık avucumda olsaydı,
Onu ateşe atardım, cehennem ateşine
Bu dünya nedir? Ve bu insanlar
Ve o ufuk ve o yıldızlar?
Ateş, ölüm sahnesi ve kederlerin yuvası
Üzüntünün kölesi olmaktan daha iyi...

Ey hükmünü tamamlayıp giden mazi!
Onu ölüm ve güçlü gece aldı.
Ey hala yaşayan insanlar!
Ey doğmamış gelecek!
Bu dünyanın aklı, idraki zayıf ve şaşkın
Sınırsız bir karanlıkta..

Sevgi konusuna özel bir önem veren Cubran Halil Cubran'ın, Mevlana'dan etkilendiği ve bu etkiyle şiirlerinde *ney* motifini kullandığını görmekteyiz (13). eş-Şabbi'nin şiirlerinde de neyden sözeden dizeler bulunmaktadır. Örneğin "Ey Şiir" adlı şiirinde *ney* motifi göze çarpmaktadır:

"Ey şiir! Ey canlı varlığın ilhamı!
Ey meleklerin dili!
Şarkı söyle! Ben ve günlerim ağlıyoruz.
Senin neyinin ahengine."

Yine aynı şiirden bir başka dörtlükte *neyden* bahsetmektedir (14):

"Ey rüyalarımın sevgili neyi! Ey aşkımın arkadaşı!
Sen olmasaydın, kalp acısından, mutsuzluğumdan ve üzüntümden
öldüm."

eş-Şabbi bir şiirinde şöyle diyor (15):

"Kuşlarla birlikte şarkı söylüyoruz güneşe
Bu ilkbahar neyini üflerken..."

"Şaşkının Şarkıları" adlı şiirinde de ney görülmektedir (16):

"Ey kardeşim! Acaba sabah nerede?
Ömür sona erdi, fecir ise uzak!

*Dere, feryatların karışmasıyla doldu taşı
Ve mutlu mevsimin şiirleri yok oldu.*

*Neyim nerede? Onu rüzgarlar mı istedi?
Ormanım nerede? Çok secde edenin mihrabı nerede?*

*Kalbime haber verin! Ne kadar katılaşmış yaraları...
Övülmeye değer yaşamın sevinci nasıl uçtu?"*

"eş-Şabbi'nin yaşamında büyük yer tutan ve çok önem verdiği *sevgi* konusundaki bir şiiri de şöyledir (17):

SEVGİ

*Sevgi, büyüleyici ışığın alevidir gökyüzünden inen
Sabahın doğuşudur.*

*Zamanın gözkapaklarından
Ve gecelerin çehresinden karanlığın örtülerini yırttı.*

*Sevgi, ilahi bir ruhtur kanatlı...
Günleri, şafak ve tan yeri.*

*Bu dünyayı dolaşır
Ve onu çok parlak, güler yüzlü, güzel bir yıldıza çevirir.*

*O olmasaydı, varlıkta şarkılar duyulmaz
Dünyada yalancılara ısınmazdı...*

*Sevgi, bir şarap arkıdır
Onu tadan, cehenneme dalar ve yanmaktan korkmaz.*

*Yaşamın umutlarının amacıdır sevgi
Sardıği zaman mezarım beni, niye korkayım, niye korkayım?*

Şairin bilgece söylediği şiirler arasında şu dizeler göze çarpmaktadır(18):

*"Yaşamın sihri
Ebedidir, yok olmaz.*

*Öyleyse, değişen karanlıktan
Şikayet niye?*

*Sonra sabah olup,
Mevsimler geçer...*

*İlkbahar geçse de,
İlkbahar gelecek."*

Şair hemen hemen bütün şiirlerinde ölüm temasını işlemiş ve bunu yalnızlık, karamsarlık, ölümü davet ve hüznün duygularıyla yoğurmuştur.Şu dizelerinde bu özelliği göze çarpmaktadır (19):

*" Sonra ne oldu? Bu, benim işte!
Dünyanın eğlencesinden ve şarkısından uzaklaştım.
Yokluğun karanlığına günlerimi gömüyorum,
Ona ağlayamıyorum bile!
Yaşamın çiçekleri, sessizce, üzgün ve canı sıkkın
Düşüyor, ayaklarımın üzerine..."*

*Ey ağlayan kalbim! Bozuldu yaşamın sihri
Haydi, ölümü deneyelim, haydi...!*

eş-Şabbi, yaşamın her yönünde nağmeler bulan bir şairdir. Şiirlerinde müziğin etkisi oldukça derin bir biçimde kendini hissettirmektedir. "Yeni Sabah" adlı şiirinin bir bölümü bu özelliğini yansıtmaktadır (20):

*"Ölümün yollarına gömdüm hüznü
Yokluk rüzgarlarına saçtım gözyaşlarımı
Nağmeler için bir çalgı aleti saydım yaşamı
Ona, iyi zamanlarda söyledim şarkıları..."*

"Gitar", kimi 20.yüzyıl şairlerinin şiirlerinde bir motif olarak görülmektedir. eş-Şabbi de, "Yaşam" adlı şiirinde gitar sözcüğünü kullanmıştır (21):

YAŞAM

*Bu yaşam Tanrı'nın gitarı
İnsanlar da nağmeleri gibi...
Öyle nağmeler ki, sihir gibi esir eder duyguları
Ve öyle bir ses ki, makamla okunmalı.
Geceler mağaralardır, nağmeyi gömen,
Ve zavallı yankıyı öldüren!*

Şair, "Dallar Altında" şiirinin bir dizesinde yine gitardan sözediyor (22):

*"Ormanı dinle! O, kutlu sevgimizi
Teganni eden varlığın gitarıdır."*

eş-Şabbi, şiirlerinde deften de sözetmiştir (23):

*"Dinle gençliğin latif sesini!
Nağmeli çal, sevgi defini!"*

Sonuç olarak, Tunus'taki romantizm akımına bağlı şairlerin en önemli ve ünlü temsilcisi sayılan Ebu'l-Kasım eş-Şabbi, şiire yeni bir ruh kazandırmıştır. Şiirlerinde konu bütünlüğü vardır. Kullandığı sözcükler bakımından da, yaratıcı bir şair niteliği kazanmıştır. eş-Şabbi, sözcüklerini doğa ve yaşamdan seçmiştir. "Varlık, mabed, güzellik, yaşamın sihri,

hüzün sisi" gibi romantik ifadeler kullanmıştır (24). Bunlara, "umut şarkıları, tutsak ruh, sevgi ve sevinç şarkıları, hüzün seli" gibi ifadeler eklenebilir.

eş-Şabbi'nin akıcı bir üslubu vardır. Müziğe karşı aşırı ilgisi olan şair, kasidelerinde genellikle "mütedarik bahrinin (25)" bir cüz'ünü kullanmıştır. eş-Şabbi'de; Mevlana'nın, Cubran Halil Cubran'ın, el-Ma'arri'nin ve Ömer Hayyam'ın izleri de görülmektedir.

NOTLAR

1. Omar Farruh, eş-Şabbi, Beyrut 1980, 70.
2. a.e., 71.
3. a.e., 99-102.
4. a.e., 121; İnci Koçak, Modern Arap Şiirinden Örnekler, DTCF Doğu Dilleri Dergisi, Ankara 5, 1 (1992) 12.
5. Omar Farruh, a.g.e., 93,123.
6. a.e., 120
7. Hüseyin Daniş, Rıza Tevfik Bölükbaşı, Ruba'iyat-ı Ömer Hayyam, Evkaf Matbaası, İstanbul 1922, 198.
8. a.e.,134-135
9. a.e.,198
10. İnci Koçak, Mevlana'da Ney Motifi ve Cubran Halil Cubran'a Etkisi, Belleten, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 55, 214 (1991) 653.
11. Omar Farruh, a.g.e., 120; Hayyam, Bütün Dörtlükler (çev. Sabahattin Eyuboğlu) Cem Yayınevi, İstanbul 1994, 98.
12. Ebu'l-Kasım eş-Şabbi, Agani'l-Hayat, Tunus 1955, 181.
13. İnci Koçak, Mevlana'da Ney Motifi ve Cubran Halil Cubran'a Etkisi, 653-658.
14. eş-Şabbi, a.g.e., 41.
15. Omar Farruh, a.g.e., 141; Yine Tunuslu bir şair olan Mustafa Harif 'te de ney motifini görmekteyiz. Mustafa Harif 1909 yılında dünyaya gelmiştir. Sağlam ve güzel bir üslubu vardır. Öğüt verici şiirleriyle, Tunus edebiyatında önemli bir yer tutan romantizm ekolünün yanısıra, ikinci bir ekolü oluşturan şairler arasında yer almaktadır. Mustafa Harif bir şiirinde neye şöyle seslenmektedir:

" Ey ney! Huzur içinde dertlerimi unutacağım zaman geliyor mu?"

Bkz. Omar Farruh, a.g.e., 77-79, 83; el-Cabiri, Dirasat fi'l-adab et-tunusi, ed-Dar el-Arabiyye li'l-Kuttab, Libya-Tunus 1978, 146.

16. Omar Farruh, a.g.e., 89.
17. eş-Şabbi, a.g.e., 45.
18. a.e., 160.
19. a.e., 143.
20. a.e., 159.
21. a.e., 15.
22. a.e., 174.

23. a.e., 93.
 24. Ebu Avs Ahmed, el-Farabi Abdullatif, el-Harekat el-fikriyye ve'l-edebiyeye fi'l-alem el-arabi el-hadis, ed-Daru'l-Beyda (Casablanca) 1985, 318.
 25. "Fa'ilun fa'ilun * fa'ilun fa'ilun". Bkz. Ebu Avs Ahmed, el-Farabi Abdullatif, a.g.e., 319.

BİBLİYOGRAFYA

el-Cabiri, Muhammed Salih, **Dirasat fi'l-edeb et-tunusi**, ed-Daru'l-Arabiyye li'l-Kuttab, Libya-Tunus 1978.

Daniş,H. Bölükbaşı, R.T. **Ruba'iyat-ı Ömer Hayyam**, Evkaf Matbaası, İstanbul 1922.

Ebu Avs Ahmed, el-Farabi Abdullatif, **el-Harekat el-Fikriyye ve'l-edebiyeye fi'l-alem el-arabi el-hadis**, ed-Daru'l-Beyda 1985.

Farruh, Omar, **eş-Şabbi**, Beyrut 1980.

Hayyam, **Bütün Dörtlükler** (çev. Sabahattin Eyuboğlu), Cem Yayınevi, İstanbul 1994.

Koçak, İnci, Mevlana'da Ney Motifi ve Cubran Halil Cubran'a Etkisi, **Belleten**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 55, 214 (1991) 653-659.

-----, Modern Arap Şiirinden Örnekler, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi **Doğu Dilleri Dergisi**, Ankara, 5, 1 (1992) 7-15.

eş-Şabbi, Ebu'l-Kasım, **Agani'l- hayat**, Tunus 1955.